

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE DIN BUCUREȘTI
DEPARTAMENTUL DE STUDII DOCTORALE

TEZĂ DE DOCTORAT

**SUBIECTUL ANIMAL. REPREZENTĂRI DE ANIMALE SĂLBATICE
ÎN PICTURA MODERNĂ ȘI ÎN CREAȚIA PROPRIE**

Coordonator științific:
Prof. univ. dr. Stela Lie

Doctorand:
Adrian Constantin Preda

București, 2023

CUPRINS

Introducere	4
1. Perspectiva științifică asupra naturii: ilustrația biologică	6
2. Romantismul și subiectivitatea animală.....	20
2.1. Romantismul sau „prima avangardă”	20
2.2. O încercare de înțelegere a romantismului	21
2.3. Natura romantică.....	22
2.4. Revoluția animală	25
2.5. George Stubbs: subiectul animal și simpatia pentru animale	27
2.5.1. Portrete de animale exotice	30
2.5.2. Leul și calul.....	31
2.5.3 Omul și bestia. Omul, bestia	35
2.6. Théodore Géricault și interioritatea animală.....	41
2.6.1. Géricault și răsturnarea ordinilor	42
2.6.2. Géricault și subiectul felin	43
2.6.3. Animalul portretizat: aspectul exterior și universul interior	45
2.7. Eugène Delacroix: animalul, asemeni omului?	50
2.7.1. Felinele lui Delacroix, Delacroix al felinei	51
2.7.2. Felinele orientale, orientalizate și orientalizante	53
2.7.3. Lupta om-natură, apropierea om-animal.....	55
3. Realismul și relaționarea cu animalele	62
3.1. Realismul și continuarea „tradiției moderne”	62
3.2. Subiectul a dispărut, trăiască subiectul!	63
3.3. Natura și naturalețea	65
3.4. Realismul și realitatea înconjurătoare	66
3.5. Gustave Courbet, realistul chintesențial?.....	68
3.5.1. Courbet și reprezentările de animale.....	70
3.5.2. Courbet, între vânatoare și reprezentare	70
3.5.3. Animalele și relaționarea	81
4. Expresionismul și sufletul animal.....	88
4.1. Expresionismul și natura: exprimarea naturii interioare	89
4.2. Franz Marc: expresionistul animalier	90
4.2.1. Prevalența subiectului animal în arta lui Marc	93
4.2.2. Evoluția subiectului animal în opera lui Marc	95
4.2.3. Unitatea ființă-natură: de la cadrul general al expresionismului la cazul particular al lui Marc.....	100
5. Suprarealismul și substratul animal	103
5.1. Ce este suprarealismul?.....	103
5.2. „Estetica” suprarealistă	105
5.3. Politicile suprarealiste	108

5.4. Natura, științele naturale și miraculosul.....	110
5.5. Suprarealismul și invazia elementului animal	113
5.5.1. Prezența animală ca declanșator al suprarealului.....	115
5.5.2. Animalul ca recuperare a iraționalului și simbol al inconștientului	116
5.5.3. Animalul ca escapism din cotidian și reconectare la (propria) natură	117
5.5.4. Animalul ca simbol al violenței și erotismului din natură	118
5.5.5. Animalul ca simptom al straniului.....	119
5.5.6. Animalul ca simptom al miraculosului	121
5.5.7. Primitivismul și animalul totemic	122
5.5.8. Animalul ca simptom al ocultului.....	124
5.5.9. Animalul ca instrument feminist.....	126
6. Reprezentări de animale în creația proprie	131
6.1. Aspecte formative	131
6.2. Reprezentări de animale în diverse proiecte artistice	133
6.3. Proiect personal: <i>Living Beings Become Carbohydrates Become Plastics Become Biomorphs</i>	137
Concluzii	139
Bibliografie	143
Webografie.....	147
Anexă 1 – imagini	151
Anexă 2 – file extrase din albumul monografic <i>Weyd-</i>	207

REZUMATUL TEZEI DOCTORALE

Introducere

În această teză doctorală mi-am propus să cercetez reprezentările de animale sălbatice din pictura modernă. Acest subiect mă interesează prin prisma propriei mele practici artistice, întrucât reprezentările de animale non-umane sunt o parte centrală a operei mele. În acest sens, am dorit să studiez și să analizez modurile în care artiști reprezentanți ai artei moderne s-au apropiat de acest subiect și au folosit imaginea animalelor sălbatice în lucrările lor.

În linii mari, cercetarea a avut loc în sens invers cronologic, începând cu curentele moderniste propriu-zise, expresionismul și suprarealismul. Observând că există legături destul de importante între aceste două mișcări din prima jumătate a secolului al XX-lea și romantism, am simțit nevoia să cobor și mai mult în timp și să mă ocup și de acesta. Apoi am pornit înapoi spre trecutul mai apropiat și am acoperit și golul dintre acestea, pe cât posibil. În acest fel, am inclus și realismul.

Desigur că selectarea acestor curente nu a fost motivată numai de afinitățile unora cu altele sau de nevoia de a umple mecanic perioada dintre acestea. Toate demersurile au fost făcute exclusiv în virtutea naturii subiectului ales. Așadar, am mers întocmai către acele curente (și artiști asimilați lor) în care, de regulă, subiectul acesta nu numai că abundă prin comparație cu altele, dar capătă o importanță deosebită.

Prezentare sintetică a capitolelor tezei doctorale

Primul capitol este o incursiune prin istoria ilustrației biologice. Din perspectiva subiectului tezei, arta pe care am ales să o cercetez este într-o legătură strânsă cu progresul științific din zona biologiei, iar ilustrația biologică este un loc de întâlnire dintre aceste două domenii. Am prezentat, așadar, evoluția ilustrației de acest tip, pornind de la primele lucrări de botanică din antichitate și continuând cu cele zoologice, care au apărut în special odată cu epoca marilor descoperiri geografice, ajungând până la începutul secolului al XX-lea. Primele ilustrații botanice aveau un rol medical, de recunoaștere a plantelor medicinale, urmând ca mai târziu, din epoca modernă timpurie, să se remarce și un interes epistemic aparte. Dacă tratatele botanice medievale și ilustrațiile acestora se bazau pe apelul la autoritate și cunoștințele

cuprinse în lucrările antichității, acestea aveau să se schimbe odată cu noul elan luat de știință începând cu Renașterea, când ilustratorii încep să redeseneze după natură. Noile teritorii pline de specii necunoscute de plante și animale vin cu necesitatea documentării, clasării și studierii acestora, ceea ce sporește activitatea ilustrării. Abordarea naturalistică devine tot mai pronunțată cu trecerea secolelor, însă iluminismul scade pe alocuri din importanța imaginilor și elevează ponderea textului. Această abordare este înlăturată în secolul al XIX-lea, când imaginile cât mai naturalistice revin în forță. De asemenea, tendința tratării speciilor în comunitățile lor, debutată cu Maria Sibylla Merian, devine mai sofisticată și mai răspândită sub influența ecologiei. Spre finalul acestui secol, naturalismul are de pierdut în favoarea stilizării datorită lui Ernst Haeckel, care operează acest procedeu pentru a evidenția anumite trăsături ale subiecților studiați și unele teorii biologice, acest limbaj vizual având chiar influențe asupra esteticii Art Nouveau.

Al doilea capitol tratează prezența animalelor sălbatice în romantism. Este binecunoscut faptul că natura și, implicit animalele, beneficiază de un loc special în cadrul acestui curent cultural amplu. În sens mai larg, la sfârșitul secolului al XVIII-lea discuțiile din jurul problemei cruzimii față de animale devin mai organizate. Am ales trei figuri reprezentative pentru romantism: George Stubbs, ca pionier al acelei mișcări în pictură, Théodore Géricault, artistul romantic prin excelență și Eugène Delacroix, liderul picturii romantice. La Stubbs am putut vedea cum animalele capătă o subiectivitate nemaîntâlnită anterior, nu atât grație statului său de animalier, cât unei abordări noi, care privește animalele cu simpatie, adesea mai mare decât pentru personajele umane. Stubbs îmbină o abordare științifică, proprie iluminismului, aflându-se în avangarda cercetării anatomice, cu una sentimentală, care anunța noile evoluții din romantism. Stubbs este pivotal pentru portretizarea unui număr considerabil de mamifere exotice, unele în premieră pentru spațiul european. De asemenea, el creează scene de o intensitate narativă și dramatică care includ personaje animale tratate cu un interes aparte și compasiune care nu au un precedent în istoria artei europene. Géricault se remarcă prin contribuția sa la tendința romantică de răsturnarea unor ordini anterioare, precum abolirea distincțiilor dintre genuri minore și majore și dintre subiecte de factură umană sau animală. El realizează acest lucru în primul rând prin lucrările în care reprezintă curse de cai fără călăreți, caii fiind prezentați ca protagoniști. Dar atenția am acordat-o, desigur subiectului felin la Géricault, fiind vorba de animale sălbatice și ocupând o poziție deosebită în opera acestuia. Géricault a fost foarte interesat de aceste animale, în special de lei, datorită orientalismului prezent în epocă, dar și ca subiect romantic, pictându-le într-o manieră care le apropie de propria noastră natură. Prin lucrarea *Cap de leoaică*, Géricault obține un lucru nemaîntâlnit, și

anume apropierea de un animal într-un mod care permite contemplarea stării sale interioare și provoacă întâlnirea sa de foarte aproape altfel imposibilă. În cele din urmă, Delacroix, deși cel mai recent dintre cei trei, pare să fie mai cuprins de anumite stereotipuri despre animale și simbolizarea cu ajutorul acestora, atribuindu-le diverse virtuți și vicii umane. Cu toate acestea, prin scenele vânătorilor de lei, în special ultima realizată, din 1861, el pare să reliefeze o apropiere de spirit între om și animal, deși înfățișați ca antagoniști. El a fost un pasionat de anatomie și de fizionomie, căutând să punteze asemănările structurale dintre feline și oameni.

Al treilea capitol vizează realismul și inițiatorul acestuia în artele vizuale - Gustave Courbet. Influența pozitivismului asupra realismului, care provoacă o abordare mai obiectivă a ființelor și situațiilor reprezentate în pictură, are efect și asupra personajelor animale. De asemenea, acestea sunt afectate și de reînnoirea discuției despre tratamentul aplicat animalelor și emergența ideii de drepturi ale acestora, dar și de teoriile evoluționiste și ecologie. Am prezentat îndeaproape câteva lucrări ale lui Courbet care includ cervide, împărțindu-le în scene de vânatoare și imagini în care animalele sunt surprinse în momente de viață netulburate de oameni. În primele pare să se dea o luptă între calitatea de vânător a lui Courbet și regretul pe care acesta pare să îl manifeste pentru animalele ucise, vizibil în felul în care tratează cerbii vânați, văzuți ca animale nobile, în timp ce în cele din urmă suntem invitați într-un cadru natural nealterat de om unde putem cum se desfășoară firesc viața acestor animale și cum interacționează cu mediul lor, imaginile respective funcționând ca un soi de diorame bidimensionale, dar care dau senzația de adâncime, atât spațială cât și ca observație atentă a vieții din sălbăticie.

În cel de-al patrulea capitol se aruncă o privire asupra expresionismului și a rolului naturii și animalelor în economia acestui curent. Acestea devin mijloace pentru exprimarea realității interioare a artistului expresionist. În cazul particular al lui Franz Marc, asociat grupării *Die Brücke* și cadrului cosmopolit al Münchenului marcat de o avangardă artistică cu preocupări spiritualiste, reprezentările de animale servesc acestor scopuri spiritual-artistice. Marc nădăjduiește să refacă o lume unitară, străbătută de aceeași entitate non-fizică definitorie pentru universul panteist imaginat de el. Deși este ceea ce s-ar putea numi un expresionist animalier, caz singular în acel peisaj cultural și în cadrul mai larg al modernismului, el admite că nu animalele în sine îl interesează, ci puritatea acestora, în percepția lui, care îi facilitează recuperarea unei spiritualități pierdute în epoca modernă.

În al cincilea capitol este ultimul curent explorat, și anume suprarealismul, mișcare culturală complexă care nu poate fi rezumată ca doar o altă avangardă artistică, scopul acesteia fiind întins dincolo de granițele artei, suprarealiștii încercând să transforme profund viața și

societatea. A fost curentul modernist în care animalitatea este invocată cel mai des, animalele fiind întâlnite adesea atât în imagini, cât și în texte, iar prezența lor este semnificativă, nu doar decorativă sau conjuncturală. Cu toate acestea, cu unele excepții, simbolizarea cu ajutorul figurilor animale se înscrie într-o tradiție umanistă, acestea servind, totodată, diverselor scopuri suprarealiste, pe care le-am explorat pe rând în relație cu diverse teme: inconștientul, miraculosul, straniul, escapismul, violența și erotismul, ocultismul sau feminismul. Pe lângă acestea, găsim și o curiozitate directă pentru animale și dorința de conviețuire cu acestea în moduri pașnice și colaborative, care anunță atitudinile postumane de mai târziu.

În cele din urmă, al șaselea capitol este rezervat reprezentărilor de animale din creația proprie și proiectului personal aferent acestei teze doctorale. Aici am preluat selectiv și descris lucrări pe care le-am realizat de-a lungul timpului și care sunt relevante pentru subiectul animal, acest lucru fiind valabil pentru majoritatea proiectelor mele, incluzând și unul de ilustrație biologică. Lucrările artistice prezentate tratează subiecte precum relația dintre om și animal, pierderea de habitate, periclitarea altor specii de animale din cauza activităților umane etc., în acest sens prezențele animale din imaginile concepute de mine sunt suficiente lor însele, dar în același timp ele pot cuprinde semnificații extinse, în măsura în care pot juca rolul unui avatar al autorului sau în care se pot regăsi privitorii. Proiectul personal, cu titlul *Living Beings Become Carbohydrates Become Plastics Become Biomorphs*, se referă strict la reprezentări de animale non-umane fără urme lăsate de oameni și sunt realizate printr-un procedeu de *upcycling*, în care recuperez și reconvertesc tot felul de materiale de la ambalaje, fie alimentare, fie de altă natură și realizez lucrări în special bidimensionale, dar nu numai.

Cuvinte cheie

subiect animal, reprezentări, animale non-umane, animale sălbatice, pictură modernă, modernism, avangardă, romantism, realism, expresionism, suprarealism, Adrian Preda, *upcycling*, biomorf